

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Piata časť)

Lucia Laudoni

3. novembra 2021 ✝ Kultúra

pokračovanie

Chrám – pľúca Cirkvi. Kyslík, ktorým tieto pľúca dýchajú, má meno modlitby, *precatio vero nominatur*. Podľa jednej teórie etymologická niť úzko zväzuje sloveso *orare* (prednášať reč, modliť sa, prosiť) a substantívum *os* (ústa), pretože ústa sú colnicou slov. Jazyk má byť colníkom, ktorý bdie a stráži, aby sa dnu a von dostalo iba to, čo má hodnotu.

Vzduch, ktorý sýti pľúca Cirkvi, zobia vône jazykov. Latinská vôňa isté nosy štekli až priveľmi...

V útlej ruskej knihe *Lebo s nami je Boh*, pod ktorú sa podpísal S. Lavrov, sa stretávame s myšlienkovým obrazom rybára, ktorý na bezpečnú plavbu potrebuje dve veslá. Na jednom mal napísané „práca“, na druhom „modlitba“. Istého dňa rybár prevážal na člne akéhosi voľnomyšlienkaru. „Pracovať máme všetci, ale načo sa vždy modliť?“ ozval sa pasažier. „To netreba.“ „Netreba?“ spýtal sa rybár a vytiahol z vody veslo s nápisom „modli sa“. Čln sa však začal krútiť na jednom mieste a vôbec nenapredoval. Rybárovi bolo treba dve veslá, aby doplával do cieľa, iba s jedným to nedokázal. To je benediktínske *ora et labora* v praxi.

Orare est arare. Modliť sa znamená orať vlastnú dušu pluhom dôvery, no čo, ak je pôda príliš tvrdá? Vtedy prichádza námaha a pot. Aj rybárovo veslá musia byť zhotovené z pevného a kvalitného dreva, aby ich veľká krútnava nezlomila a nepohltla *cum navicella*, spolu s úbohouskú lodkou.

Veslo ďalej potrebuje správny tvar. Ak je veslo modlitbou a viera pevným zdravým drevom, z ktorého je veslo vytesané, v tom prípade je *idioma Latinum* správnym tvarom vesla, jeho formou a ozdobou, aby toto veslo mohlo bezpečne, *intrepide et sine periculo*, plávať cez rieku Styx. Lebo smrť je kľúčom k životu a Kristus zámkom, bez ktorého by kľúč smrti nemal zmysel.

Pisárske brko zdieľa s lupeňmi kvetov ľahkosť, vzdušnosť a jemnosť. Ani najväčší vietor však nad brkom nemá moc, ak ho drží pevná päšť. Táto päšť sa volá viera.

Zdroj: archív L. Laudoni

Latinčina má vlastnosti vône, bez ktorej by mystický liturgický „kyslík“ nebol kyslíkom a vesla, pravej to ruky múdreho rybára. Veslo sa však v nesprávnych rukách ľahko môže stať zbraňou a aj ten najkrajší *odor linguae* môže komusi zapáchať...

Exorcisti vedia, že rohatý nenávidí latinčinu. *Sermo Latinus* svojou dôstojnosťou, okluzívnymi konsonantmi a lucídnou gramatickou stavbou dokáže umocniť obsah modlitby a duchovné city s ňou spojené za predpokladu, že duša je verná Kristovi a vyznáva pravú vieru.

Latinský jazyk je zápalkou emitujúcou svetlo – so zápalkou však treba vedieť správne zaobchádzať. Je potrebné, aby ju držali duchovne dospelé ruky, inak hrozí požiar.

Boli v dejinách kresťanstva prípady, kedy latinské svetlo nezapaľovala Božia ruka, ale diablov chvost? Život svätej benediktínky Amelbergovej z 9. storočia obsahuje zmienku o nevzdelanej a prostej súkenníčke, ktorá začala rozprávať po latinsky. Odrazu a bez učenia. Po pätnástich dňoch bol však nad ňou vykonaný exorcizmus a súkenníčka svoju xenoglosickú schopnosť stratila. Táto epizóda je vodou na mlyn rôznym otázkam, odpovede však bývajú skryté práve v otázkach.

Keď Pilát položil Spasiteľovi otázku, čo je pravda, náš Pán mlčal. *Quid est veritas?* Medzi *quid* (čo) a *quis* (kto) leží ostnatý drôt odlišného významu. Nejedna bystrá myseľ si všimla, že Pilátova otázka je v skutočnosti anagramom, slovnou prešmyčkou. Postačí správne usporiadať písmená a dostaneme *est vir qui adest*. Čo je teda pravda? Je to muž, ktorý je tu prítomný (*adesse* vzniklo fúziou akuzatívnej predložky *ad* so slovesom *esse*). *Est vir qui adest!* Anagram z Pilátovej otázky v tejto podobe však možno zostaviť len v latinčine.

Jazyk je luxusné pero, ktoré napíše ľúbostný list, no dokáže podpísať aj rozsudok smrti vedľa na stole.

Latinská xenoglosia súkenníčky zvečnená brkom germánskeho hagiografa však nie je totožná so skúsenosťou stredovekých mníchov hovoriacich po latinsky *Dei iussu*, na Boží rozkaz. Prvým rozdielom, ktorý nám udrie do očí, je absencia modlitby. Prameň nikde neuvádza, žeby sa súkenníčka modlila fluentnou latinčinou, modlitbe a znaku kríža sa dokonca vyhýbala. Získala pravdepodobne kolokviálnu proficienciu, schopnosť latinskej konverzácie, rozhovor so Stvoriteľom všetkých jazykov jej však zostal cudzí.

Aj dnes sa môžeme stretnúť s filológmi, ktorí spolu so starými pohanmi opakujú *timeo crucem*, bojíme sa kríža, a nevezmú do úst latinskú modlitbu, hoci jazyk starého Ríma poznajú až natoľko, že v ňom snívajú. Čo im to osoží, keď tak, ako súkenníčka z exempla z 9. storočia, nie sú schopní poďakovať za svoju múdrosť pravému Bohu?

Ďalšou výstražnou značkou je temporálne obmedzená schopnosť (súkenníčka rozprávala po latinsky dočasne, iba dva týždne) rýchlo vystriedaná vnútorným úpadkom, ktorý vymietol ako sadze z komína až rítus oslobodenia, exorcizmus. Právě Božie dary nezanechávajú sadze na duši.

Boh si nepraje, aby človek vyletel ako meteor a následne zhasol v mori regresu a depresie. Kristove dary pomáhajú duši rásť v teologických cnostiach (*fides, spes, caritas*) a nikdy neprinášajú pocit vyhorenia, ktorý po dvojtýždennej latinskej xenoglosickej „jazde“ prežila v 9. storočí aj negramotná súkenníčka.

Koč, na ktorom nieto kočiša v podobe úprimnej modlitby, skôr či neskôr havaruje, aj keby ho viedol pár dokonalých plnokrvníkov...

S nápisom *Benedic, Domine, domum istam* (Pane, žehnaj tento dom) sa stretávame na mnohých stredovekých i novovekých portáloch. Tento nájdeme v Sabinove.

Zdroj: archív L. Laudoni

Príbeh sa odohral v 9. storočí, kedy sa priepasť medzi spisovnou klasickou latinčinou a jej ľudovými variáciami už nedala premostiť jednou nohou. Bola príliš hlboká. Akým typom latinčiny vlastne hovorila posadnutá dievčina? Existuje artificálna emulácia latinčiny, *Latina canina* založená na metonymii a na imitácii latinských sufixov a väzieb, aby sa vytvorila akustická ilúzia, asonancia a podobnosť so skutočným jazykom. Z umeleckého hľadiska má takýto postup opodstatnenie napríklad v niektorých moderných rozprávkach. Negatívne postavy prednášajú magické formulky v nesprávnej, nekognitívnej, bezpríznačkovej a pokrivenej verzii latinčiny, demonštrujú tým skutočnosť, že diabol neznáša štylisticky „čistý“ latinský jazyk živý rosou Božieho Slova. Alebo to bude tým, že tvorcovia filmov zrejme vôbec nekonzultujú s odborníkmi a bez kúska hanby použijú internetový prekladač, túto Pandorinu skrinku plnú gramatických čiernych vrán?

Súkenníčka svojou (možno i pokrivenou) latinčinou Boha nechválila, to sa však primárne nedá povedať o neznámej stredovekej exegétke biblickej Piesne piesní. Aj ona patrila medzi ženy, ktoré rozumeli latinčine bez predchádzajúceho štúdia. Až pri exorcizme sa zistilo, že jej dar hermeneutiky latinských textov nepochádza od Boha. Ako je to možné?

Autorka monografie *The Gift of Tongues: Women's Xenoglossia in Later Middle Ages* Christine F. Cooper-Rompato prišla s hypotézou, že táto latinská exegetka pracovala s textami lepšie, než vzdelaní klerici. V údajne „patriarchálnom“ stredoveku to muselo poriadne zamávať skrytou pýchou hierarchov. Tí ženu zo závidy obvinili z paktu s diablom, jej *sapientia* totiž útočila na ich ego, tvrdí Cooper-Rompato. Pokojne to mohlo byť aj inak.

Žena, ktorá sa postaví do stredu chrámu so slovami, že absolútne a dokonale rozumie všetkým tajomstvám biblickej latinčiny, cvála na oslovi pýchy. Žiadna zo stredovekých zbožných duší so skutočným darom jazyka netvrdila, že je *capax capiendi* v totálnom zmysle slova, akoby mala privilégium poznať všetko. Takto to nefungovalo. Žiadna zasvätená osoba, ktorá pracovala s latinským jazykom na vlnách Ducha Svätého, nehľadala sebaaprezentáciu, ale pokoru. Svoj dar nepremenila na meč vytasený proti autoritám a nečakala ani pochvalu, ani pokarhanie, iba pravdu.

Cisterciánska rehoľníčka z 13. storočia, Beatrice z Nazareta, rozumela Biblii vďaka Božej intervencii: „*Aperuerat quippe divina gratia sensum dilectae suae, ut intelligeret scripturas.*“ „Lebo (veď) Božia milosť odkryla (odhalila) svojej drahej zmysel (slov), aby porozumela Písmam.“ Beatrice však v porovnaní s posadnutou exegetkou Piesne piesní nepotrebovala publikum, ktoré by jej tleskalo.

Sua trahit quemque voluptas (Každého priťahuje jeho vlastná vášeň). Vila Zelem v Bardejovských kúpeľoch ukrýva Vergíliovu múdrosť, ktorú guma času takmer vygumovala zo zničenej neoklasicistickej fasády.

Zdroj: archív L. Laudoni

„Človek nesmie zabúdať na to, že jeho hlava nie je odpadkový kôš, do ktorého sa vyhadzuje rozmanité smetie.“ Myšlienka archimandritu Amvrosija Jurasova nás pozýva vymetať z hlavy nepotrebné pavučiny. Latinská „metla“ je pri tomto procese dobrou pomocníčkou. Každá metla obetovala svoje zlaté vlasy do služieb poriadku, aby iných potešila čistotou, a tým sa stáva naším vzorom na ceste špiny a poníženia.

Svätá Umiltà, po latinsky Humilitas z Faenzy, robila svojmu menu česť. *Humilitas* je latinské pomenovanie pokory a *humus*, zem, je substanciou, z ktorej sme všetci povstali pod rukami Božského Modelára.

Umiltà bola celkom nevzdelaná a nevedela čítať, kvôli čomu bola terčom posmechu spolusestier v kláštore. Tie vzájomne vystavovali na obdiv svoje znalosti a na účet tichej Humilitas si pravidelne robili posmešky. Jedného dňa sa mníšky opäť chceli pobaviť na negramotnosti ich spolupútničky a vyzvali ju, aby čítala

ofícium *alta voce*, nahlas. Umiltà vzývala Pána *in silentio animae* a odovzdaná do Jeho vôle začala plynule čítať.

Hagiograf upresňuje, že Božia služobníčka dostala spolu s darom percepcie, respektíve hermeneutiky partikulárneho textu tiež dar formulácie hlbokých myšlienok priamo v latinčine: „*Dictando sermones et tractatus pulcherrimos de rebus spiritalibus in quibus apparet profunda doctrina.*“ „Diktovaním (skladaním, tvorbou) prenádherných (najkrajších) kázní (homílií) a traktátov na duchovné témy (o duchovných javoch), v ktorých sa zjavuje hlboká náuka.“ Prípad Humilitas z Faenzy je naplnením Kristovho príslubu. Pán prichádza povýšiť ponížených a vyliat im na hlavu myro múdrosti.

Rovnaký trň poníženia, dnes by sme povedali šikany, bodal v ďalekej Byzancii ústa budúceho slávneho hymnografa Romana Meloda. Klérus sa mu vysmieval, nakoľko nemal zmysel pre intonáciu a ani v čítaní zvlášť nevynikal. Romanovi sa zjavila Bohorodička a prikázala mu zjesť zvitok papiera, ktorý mu predtým vložila do úst. Po tomto videní vyrástol z rudimentárne vzdelaného a priemerne nadaného mladíka jeden z najväčších liturgických básnikov kresťanskej Helady.

Zaujímavý spôsob nadobudnutia gréckeho jazyka nachádzame v živote františkána Angela Clarena. Žil na prelome 13. a 14. storočia a hlásil sa k hnutiu spirituálnych františkánov v Taliansku (*fratricelli*), ktorí nesúhlasili s majetkovou reformou mladých františkánskych kláštorov a radikalizovali sa. Angelo Clareno si kompletne osvojil gréčtinu za jedinu noc. Bola to noc Narodenia Pána: „*Divinitus edoctus est Graecum idioma in nocte Nativitatis Domini.*“ Dar, ktorý Boh udelil Angelovi, mal mnícha priblížiť k orthodoxii gréckych otcov.

Latinčina a gréčtina sú z duchovného hľadiska sestry a grécke slová vsiakli do latinského slovníka ako do šponge. V tomto kontexte nie je celkom pravdou, že tradičná rímska omša sa celebruje výlučne po latinsky, veď mnohí dobre vieme, že *Kyrie eleison* je ozvenou gréckych ekténií a spomienok na jazyk svätiteľa Chrysostoma by sme v rímskej liturgii našli ešte viac. Rímska omša nezabudla na grécky a hebrejský púčik liturgickej trojruže. Časť gréckych mysliteľov dokonca v dávnom aiolskom dialekte pátrala po starej materi archaickej *Latinitas*.

Latinské litery spod centrálneho kríža z bardejovskej Baziliky svätého Egídia s veršom z Evanjelia podľa Jána (Jn 3,14).

Zdroj: archív L. Laudoni

Maloázijský biskup a svätec Gregorios Taumaturgos, autor panegyrických rečí na Origena, obdivuje latinskú *copia exprimendi*, silu v plnosti verbálneho výrazu podobnú vojenskému štítu, ktorý má funkciu obrannú i ochrannú. Odvoláva sa na *Latinae vocis honor* a narieka nad svojimi chabými znalosťami tejto reči. O stáročia neskôr na Gregoria nepriamo nadväzuje americký apologéta tradičného katolicizmu Taylor Marshall, ktorý sa vracia k idei verbálneho štítu: „*Latinčina – to je ako postaviť nepriestrelný štít okolo toho najposvätniejšieho, čo máme, a tým je svätá omša, Eucharistia. Nemôžeme riskovať žiadne prešľapy v jazyku... Preto je to v latinčine. Je to nepriestrelné.*“

Za akých okolností býva *Latinitas nostra* nadprirodzeným darom *ad laudandum Deum*, sme si už vysvetlili. V pokračovaní nášho cyklu sa s kompasom slova ešte vyberieme za poznámkami talianskeho humanistu a biskupa zo začiatku 17. storočia Angela Roccu o kráse latinskej poézie. Rocca publikoval svoju *epitome* v sympatickej dobovej taliančine, kedy sa, povedzme, *osservazioni* písali ako *osservationi*, odkazujúc na latinský ablatív, z ktorého oba pojmy vznikli. Schodmi poznania ďalej doputujeme k výrokom pápežov *de hoc subiecto*.

Čo presne vieme o tajuplnom mene Ríma, ktoré v starovekých dobách za žiadnych okolností nesmelo byť vyzradené nepriateľovi? Aj na tomto ľade bude korčuľovať naše pero. Hľa, akú dôležitosť pripisovali Rimania slovu. Vinník, ktorý si dovoľil nahlas vysloviť posvätné slovko (záhadné aj pre súčasné učené hlavy), bol v pohanských dobách vydaný napospas smrti...

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Prvá časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Druhá časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Tretia časť)

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Štvrtá časť)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/med-a-mlieko-o-dostojnosti-latinskeho-jazyka-piata-cast/>